

Strategi för utveckling i och runt Vättern

Utveckling genom Leader under programperioden 2021-2027

Förord

Strategin du just nu håller i din hand är framtagen av föreningen Leader Vättern. Dokumentet syftar till att sammanfatta de viktigaste gemensamma utvecklingsbehoven runt Vättern för kommande programperiod. Strategin grundar sig på erfarenheter från den här programperioden, samt från möten och workshops som genomförts under vintern/våren 2021.

Strategin har fyra huvudsakliga fokusområden: Besöksnäring, fisk och fiske, friluftsliv och hamnutveckling. Det finns stor utvecklingspotential runt Vättern, men det är helt nödvändigt för allt utvecklingsarbete framåt att det sker på ett långsiktigt hållbart sätt. För oss innebär det att utveckling inte får påverka vattenkvalitet, fiskbestånd eller övriga naturvärden negativt. Investeringar i teknik och material bör ta hänsyn till de klimatutmaningar vi står inför och projekt ska bidra till att gynna möjligheten att göra hållbara val.

För friluftsliv och besöksnäring är utveckling viktigt samtidigt som de utmaningar som följer av fler besökare i populära naturområden behöver hanteras. I arbetet med hamnutveckling bör bland annat moderna miljömässiga drivmedel stöttas. Utveckling inom fiske ska ske inom de ramar som Vätterns fiskbestånd medger och bör styra mot så stor nytta som möjligt av de fångster som görs. Det kan bland annat innebära arbete för att fisk och kräfter ska konsumeras lokalt runt Vättern och bidra till måltidsupplevelser och besöksnäring.

Dessa fyra punkter bedömer vi är särskilt viktiga för att säkerställa fortsatt utvecklingsarbete genom Leader:

- En "vätterstrategi", detta dokument, som är gemensam och ingår i strategierna för leaderområdena runt Vättern.
- Att hela Vätterns yta täcks av leaderområden som kan fördela projektstöd inom sina geografiska områden.
- Att arbetet med utveckling av Vättern ges förutsättningar genom långsiktiga samverkansprojekt och att leaderområdena runt sjön avsätter pengar i samverkansåtgärden.
- För bästa möjliga nyttjande av ekonomiska resurser är det viktigt att det finns ett löpande samarbete mellan Leaderområdena runt Vättern.

Tillsammans samarbetar vi, ideell, offentlig och privat sektor, för ett framtida utvecklingsarbete runt Vättern!

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	5
1.1. Leader Vättern 2014-2023	6
1.2. Leaderområdena runt Vättern och framtiden	7
1.3. Hur har strategin tagits fram?.....	7
2. Områdesbeskrivning.....	9
2.1. Fakta om Vättern	9
2.2. Vättern med dess omnejd.....	9
2.3. Friluftsliv, besöksnäring och hamnar	10
2.4. Fisk och fiske	11
3. SWOT-analys för Vättern	12
4. Vision och mål	15
5. Insatsområde Vättern	16
5.1. Åtgärdsområde Besöksnäring	16
5.2. Åtgärdsområde Friluftsliv	20
5.3. Åtgärdsområde Fisk och fiske	22
5.4. Åtgärdsområde Hamnutveckling	24

1. Bakgrund

Leader eller motsvarande arbete för att stötta fiskeprojekt i Vättern har bedrivits sedan 2007. Först som Fiskeområde Vättern mellan 2007 och 2014, som beviljade stöd genom havs- och fiskeriprogrammet genom ett utskott underställt Vätternvårdsförbundet och sedan Leader Vättern med egentlig start 2016.

Leader Vättern har under innevarande programperiod bidragit till att hämta in och sprida kunskap om Vätterns unika miljö och fiskbestånd till både skolbarn och vuxna. Leaderområdet har också bidragit till diskussioner och förankring av förvaltningsåtgärder och fiskeregler genom projektet Samförvaltning Fiske och till att skapa diskussion om utveckling av yrkesfiske, hamnar och besöksnäring. Leader Vättern har bidragit till näringslivsutveckling genom flera projekt och till förbättrad infrastruktur genom åtgärder i Vätterns hamnar.

I den kommande programperioden, med start 2023, är det enbart Landsbygdsfonden som kommer att ha finansiering till leaderarbetet i Sverige. Även under förlängningsåren 2021-2022 kommer ytterligare medel enbart till de leaderområden som har stöd från Landsbygdsfonden. Leader Vättern kommer efter nuvarande programperiods avslut inte att finnas kvar som en förening. Det finns därför behov av att enas om hur framtida utveckling av Vättern ska fungera i nästkommande programperiod. Genom ett Vättersamarbete mellan Leaderområdena runt sjön kan följande säkerställas:

- Förbättrad möjlighet till samverkan inom besöksnäring, friluftsliv och fiske runt och på sjön och kunna växla upp utvecklingen genom projekt.
- Gemensamt arbete och erfarenhetsutbyte för Vätterns hamnar.
- Yrkesfiske och fritidsfiske/fisketurism på Vättern kan lättare ingå i olika kompetensutvecklingsinsatser, projekt och lokala initiativ kopplat till besöksnäring/livsmedelsproduktion på land.
- Det samarbete som idag finns genom Vätternvårdsförbundet och Leader Vättern som möjliggör projekt över hela Vättern kan även i framtiden underlättas, vilket behövs då det i framtiden saknas en finansiär som tar ett helhetsgrepp över hela Vättern.
- Möjlighet att bygga vidare på de nätverk och kompetens som finns inom Leader Vätterns LAG-grupp och kansli.

Dessa fyra punkter bedömer vi är särskilt viktiga för att säkerställa fortsatt utvecklingsarbete genom Leader:

- En ”vätterstrategi”, detta dokument, som är gemensam och ingår i leaderområdenas strategier.
- Att hela Vätterns yta täcks av leaderområden som kan fördela projektstöd inom sina geografiska områden.
- Att arbetet med utveckling av Vättern ges förutsättningar genom långsiktiga samverkansprojekt och att leaderområdena avsätter pengar i samverkansåtgärden.

- För bästa möjliga nyttjande av ekonomiska resurser är det viktigt att det finns ett löpande samarbete mellan Leaderområdena runt Vättern.

1.1. Leader Vättern 2014-2023

Leader Vätterns yta under nuvarande programperiod framgår av bilden till vänster. Ytan motsvarar avrinningsområdet för Vättern, alltså Vättern och tillrinnande vattendrag, med undantag av delar av Jönköping och Tabergsådalen som valts bort för att totala folkmängden i Leaderområdet inte skulle bli för stor. Leader Vättern kunde påbörja sitt arbete på allvar och besluta om projekt med start 2016. Leader Vätterns styrelse, LAG, beslutar om de projekt som behövs för att utveckla närområdet och styr Leader Vätterns verksamhet. LAG är sammansatt av personer med god lokal kännedom, bred kompetens och tydlig förankring i

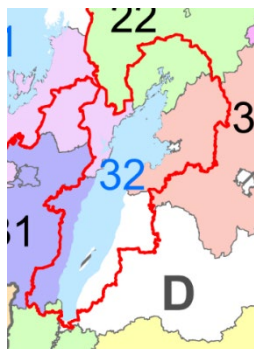
fiskerinäringen, fritidsfisket och besöksnäringen. Leader Vättern har delfinansierats av kommuner och länsstyrelser runt sjön och har haft en total budget om 14 miljoner kr.

Utvecklingen inom fiskeförvaltningen i havet och de fem stora sjöarna i Sverige går mer och mer mot en ekosystembaserad fiskförvaltning. I en sådan förvaltning är deltagande bland de aktörer som verkar inom fisket viktigt och en naturlig del av kunskapsinhämtning, lokal/regional förvaltning och framtagande av förvaltningsförslag (regler m.m.). Leader har i detta arbete haft en tydlig roll genom att lokalt kunna bidra till att initiera ett sådant arbetssätt. Leader har också varit en naturlig finansiär att vända sig till då nya förslag och idéer uppkommit i samförvaltningen eller bland fiskets organisationer. Leader Vättern har under denna programperiod medverkat till en ökad samordning mellan fiskerinäringen och övriga näringar runt Vättern såsom besöksnäring och hamnverksamhet.

En stor andel av Leader Vätterns projekt har varit projekt till nytta för hela sjön. Drygt 50 % av vår budget har fördelats till sammanlagt 10 sådana projekt. Projekten rör bl.a. samförvaltning av fisket, framtagande av nytt kunskapsmaterial i samverkan mellan fiskare, forskare och myndigheter, besöksnäringssamverkan runt sjön och samverkan mellan besöksnäring, restaurang och yrkesfiske. En relativt stor andel av våra projekt

rör kunskapsinhämtning för förvaltning och utveckling av fisket, samt informationsspridning om fisk och fiske i Vättern för att skapa intresse och engagemang för sjön och fisket lokalt. Vi har drivit få projekt i egen regi under programperioden, men har i gengäld haft många olika kategorier av sökande och en bredd bland projekten. Information om samtliga beviljade projekt finns på Leader Vätterns webbplats.

1.2. Leaderområdena runt Vättern och framtiden

Runt Vättern finns i dagsläget fem stycken leaderområden som alla finansieras av Landsbygdsprogrammet: Leader Mellansjölandet, Folkungaland, Leader Västra Småland, Leader Östra Skaraborg och Leader Nordvästra Skaraborg (se karta). Det är sannolikt att samma områden kommer att finnas kvar framöver, även om Jordbruksverkets urvalsprocess kan innebära förändringar på vissa håll i landet.

Det vi vet om framtiden är att det finns en nationell ambition att leader i kommande programperiod ska vara rikstäckande. Jordbruksverket och departementet har uttryckt att arbete med fiskeåtgärder ska vara möjligt inom leader även i framtiden. Vi vet också att vissa av de projekt som Leader Vättern finansierat i den här programperioden kommer att vara sökbara direkt i Havs- och fiskeriprogrammet.

1.3. Hur har strategin tagits fram?

Strategin är framtagen av Leader Vättern för att se till att Vätterns utveckling ges förutsättningar att tas om hand på ett så bra sätt som möjligt inom ramen för leader. Målsättningen har varit att bygga vidare på tidigare arbete och erfarenheter från nuvarande programperiod och utveckla med nya perspektiv.

Strategin har fyra åtgärdsområden: Besöksnäring, Fisk och fiske, Friluftsliv och Hamnutveckling. De fyra åtgärdsområdena har identifierats som viktiga i det gemensamma arbetet runt Vättern. Besöksnäring och friluftsliv är helt nya åtgärdsområden i den här strategin. Vad avser området Fisk och fiske så grundar sig strategin på arbete och strategi i nuvarande programperiod för Leader Vättern, men har renodlats så att åtgärder som anses vara välfinansierade genom havs- och fiskeriprogrammet eller andra offentliga medel inte har lyfts fram på samma sätt. Hamnutveckling grundar sig bland annat på insatsområdet Tillgänglighet i Leader Vätterns nuvarande strategi, men har vidgats från enbart fisk och fiske till att täcka in övrigt båtliv och utveckling av hamnområdenas attraktivitet för boende och besökare.

Strategin har i huvudsak tagits fram under mars-april 2021. Arbetet har i huvudsak utförts av leaderkontoret, med stöttning från LAG som bistått med idéer, avväganden och strategiska beslut om inriktningen. Under arbetet har möten hållits med externa aktörer genom öppna möten inom de nya områdena besöksnäring, friluftsliv och hamnutveckling, samt med fiskets intressenter genom samförvaltning fiske och LAG-gruppen. Dokumentation från det pågående strategiarbetet och från möten har lagts upp på Leader Vätterns webbplats. Mellan 2021-04-13 och 2021-04-27 har strategin legat på Leader Vätterns webbplats för synpunkter. Upplysningar om möjligheten att lämna synpunkter under denna period har skickats till berörda aktörer runt Vättern. Leader Vätterns styrelse, LAG, har tagit beslut om strategin vid möte 5 maj 2021.

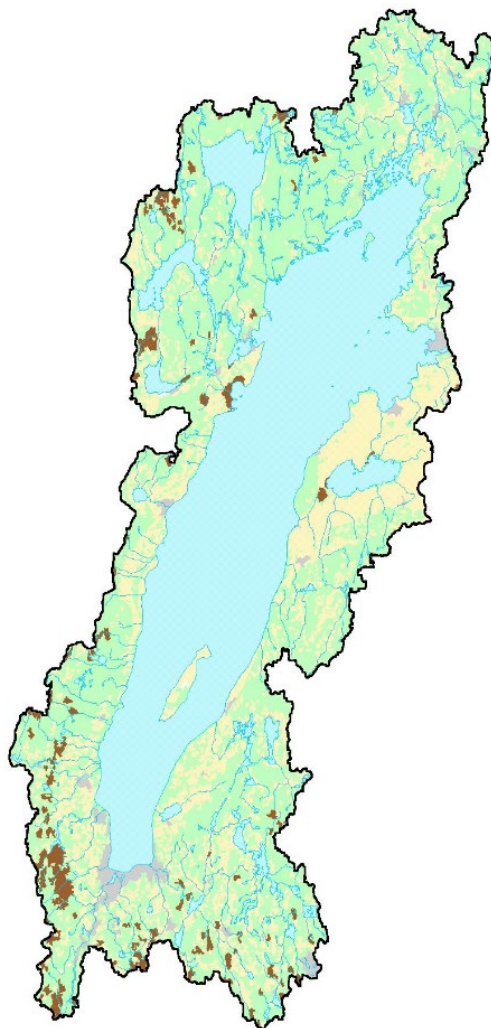
2.Områdesbeskrivning

2.1. Fakta om Vättern

Areal 1 885 km²
Längd 135 km
Bredd 31 km
Medeldjup 40 m
Maxdjup 128 m
Siktdjup 7,5 – 17,5 m
Areal avrinningsområde 6 376 km²

2.2. Vättern med dess omnejd

Vättern, Sveriges näst största och EU:s fjärde största sjö, är en kall, näringsfattig och djup sjö med klart vatten. Vätterns avrinningsområde är litet i relation till den stora vattenytan, se bild. Tillrinningen sker via mindre bäckar och åar och Vätterns utlopp är Motala ström. Omsättningstiden är lång, ca 60 år. Det är just de unika, naturliga förutsättningarna som gör att Vättern har höga biologiska värden men också att Vätterns ekosystem är känsligt. Vättern är idag skyddad med omfattande lagkrav, bland annat genom vattendirektivet och är utpekad till Natura2000-område och riksintresse för Turism och Friluftsliv, Natur- och kulturvärden, Naturvård och Yrkesfiske.

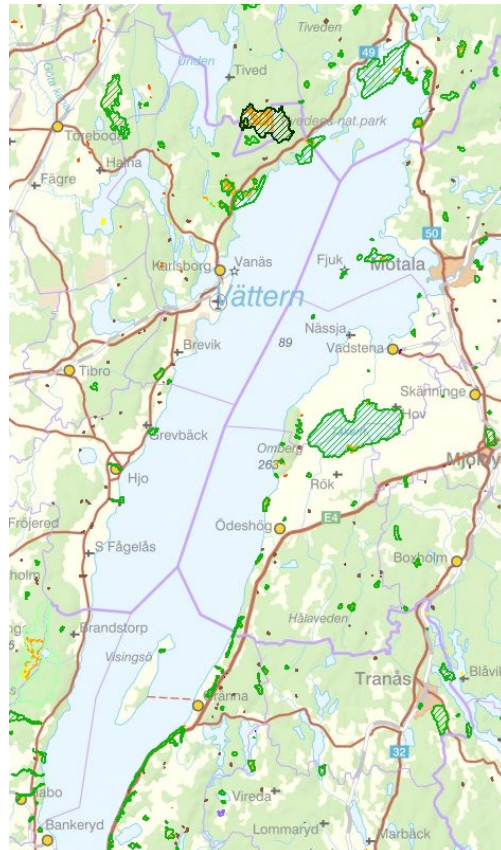

Vätterns avrinningsområde.

Inom Vätterns avrinningsområde finns sammanlagt fyra län, fyra regioner och 21 kommuner, varav åtta kommuner har direkt beröring med Vättern (Jönköping, Habo, Hjo, Karlsborg, Askersund, Motala, Vadstena och Ödeshög). Dessa åtta kommuner ansvarar för drygt 80 % av avrinningsområdets yta, inklusive sjöytan. I Vätterns avrinningsområde bor ca 200 000 personer och de största städerna är Jönköping (94 000) och Motala (30 000). Landskapet runt Vättern karakteriseras av jordbruks-, skogs-, skärgårds- samt kustlandskap. Vätterns kalla, näringsfattiga vatten med god vattenkvalité gör att Vätterns vatten är attraktivt som

dricksvatten. Vättern är idag en av Sveriges viktigaste vattenreservoarer och försörjer ca 280 000 personer med dricksvatten. När kommunerna Hallsberg, Örebro, Kumla och Lekeberg i framtiden tar sitt dricksvatten från Vättern utökas det med ytterligare 200 000 personer.

2.3. Friluftsliv, besöksnäring och hamnar

Skyddad natur i Vättern med omnejd enligt skyddadnatur.se. Kartlagren vattenskyddsområde och Natura2000 är inaktiva. Hela Vättern är ett vattenskyddsområde och Natura2000-område.

ner runt Vättern lyfter Vättern i sin marknadsföring.

Vätterns unika miljöer och naturområden (tex Omberg, Hökensås, Taberg, Tiveden, Visingsö, norra skärgården, mfl) tillsammans med det geografiska läget gör att omgivningarna har mycket att erbjuda både friluftslivet och besöksnäringen, inkl båtlivet och fisket. I och runt Vättern finns det många skyddade naturområden (se karta nedan) och utöver dessa finns många vandrings-, cykel- och ridleder, badplatser, motionsspår, guidningar, andra aktiviteter och städer (tex Gränna, Vadstena, Askersund och Hjo) som lockar året om.

Idag finns flera organisationer som på olika sätt och med olika uppdrag arbetar med besöksnäring med Vättern i fokus. Det finns både kommunala- och regionala besöksorganisationer och alla kommuner runt Vättern lyfter Vättern i sin marknadsföring.

Det finns ca 35 hamnar i Vättern och många är utrustade med ramper för iläggning av båt, men långt ifrån alla. 16 av hamnarna har gästhamnsplatser där båtar utan fast hamnplats kan lägga till. Möjligheter till att tanka båtar finns i hamnar i Motala, Karlsborg och Askersund. Hamnar skapar möjlighet att ta sig ut på sjön men fungerar också som noder för besöksnäringen och friluftsliv.

2.4. Fisk och fiske

Vätterns unika blandning av nordliga och sydliga arter omfattar 28 fiskarter. Typiska nordliga arter såsom röding förekommer här i sitt största svenska bestånd och harrbeståndet i Vättern är Sveriges sydligaste reproducerande bestånd. Ekosystemet domineras av laxfiskar, vilket är ovanligt i södra Sverige. Signalkräftan är introducerad till Vättern i slutet av 60-talet, men utgör en viktig kommersiell art för både fritids- och yrkesfisket. Vättern består till största del (90 %) av så kallat allmänt vatten där det finns frifiskerättigheter för allmänheten. Den huvudsakliga förvaltningen av fisket i Vättern sköts av staten och samverkar idag med fiskets olika intressenter genom den samförvaltning som bedrivs via Vätternvårdsförbundet.

- Yrkesfiskets omfattar i dagsläget 18 licensierade yrkesfiskare i Vättern, som främst riktar sitt fiske efter signalkräfta, men också efter röding, lake, sik och abborre. Kräftfisket står för cirka 90 % av yrkesfiskets samlade inkomst de senaste åren.
- Röding, öring, lax och signalkräfta dominerar fritidsfiskets fångster och förutom kräftmjärdar är vertikalfiske efter röding och trollingfiske efter öring, röding, lax och gädda vanligast.
- Förutom yrkesfiske finns ett binäringsfiske som innefattar personer utan yrkesfiskelicens och som främst utgörs av kräftfiske på enskilt vatten.
- Det finns ett fåtal guider som riktar sig mot fisketurister. Fiskeguider är dels lokala guider som bor och verkar runt Vättern, dels tillresande guider som delar av året nyttjar fisket i Vättern i sin verksamhet.

Det är en relativt hög lokal förädlings- och försäljningsgrad av resurserna från Vättern där rökning, filetering av fisk och lokal fiskhandel bedrivs av flera yrkesfiskare för att öka värdet av fångsten. Efterfrågan och prisbildningen på fisk och skaldjur från den småskaliga fiskerinäringen från Vättern är god.

3.SWOT-analys för Vättern

Styrkor	Svagheter
• God kompetens och mycket kunskap • Upparbetad samverkan och brett kontaktnät (miljö- och fiskefrågor) samt rikt föreningsliv • Påbörjad långsiktig samverkan inom besöksnäring och hamnutveckling • Det geografiska läget • Unik sjö med unika miljöer och natur i vackert område • Besökt året runt – möjligheter till säsongsförlängning • God vattenkvalitet • Viljan att bevara Vätterns värden	• Svag samverkan till följd av att regioner och länsstyrelser prioriterar andra geografiska områden högre • Stödmöjligheter för utveckling är anonyma och projektmedel är spridda på många olika parter • Vättern är relativt anonymt som sammanhållen destination och varumärke • Relativt otillgänglig avseende på båt och fiske – svårt att ta sig ut • Otillräcklig infrastruktur
Möjligheter	Hot
• Vättern fascinerar och engagerar, fler vill vårda Vättern • Bidrar till positiva hälsoeffekter • Potential till utökad samverkan inom flera områden • Ökad avsättning för lokalt förädlade produkter och tjänster • Bidra i högre grad till dricksvatten- och livsmedelsförsörjning • Ökat intresse för naturturism och upplevelse-baserad besöksnäring • Vättern som en sammanhållen destination	• Klimatförändringar, främmande arter och miljögifter • Otillräcklig och otillgänglig information • Vättern tas för given • Ohållbart nyttjande av Vättern och dess ekosystemtjänster • Sjön delas av flera kommuner, länsstyrelser, regioner och leaderområden, vilket kan försvåra samverkan

3.1. Styrkor

Vättern är en unik sjö med unika miljöer och natur i ett väldigt vackert område. Att det finns mycket att göra året runt ger tillsammans med det geografiska läget stora möjligheter att marknadsföra Vättern som en sammanhållen destination med hållbarhet i fokus. Idag finns dessutom en nyligen påbörjad, långsiktig samverkan inom besöksnäring och hamnutveckling som kan bidra till utveckling. I och kring Vättern finns god lokal kännedom, bred kompetens och generellt mycket kunskap att nyttja. En upparbetad samverkan och brett kontaktnät finns också inom vissa områden, främst inom miljö och fiskefrågor. Det finns idag ett stort engagemang och intresse för att bevara Vätterns värden och att nyttja sjöns ekosystemtjänster hållbart. Den goda vattenkvaliteten gör Vättern till en

av Sveriges viktigaste vattenreservoarer och tillgodoser många människor med dricksvatten.

3.2. Svagheter

Trots att Vättern är unik, både i ett nationellt och internationellt perspektiv, är sjön relativt anonym som sammanhållen destination och varumärke. Långsiktig och bred samverkan med Vättern i fokus saknas eller är outvecklad inom flera områden, till exempel inom besöksnäring, hamnutveckling, regional utveckling och landsbygdsutveckling. Regionala aktörer har andra stora vattenområden förutom Vättern att lägga fokus på, tex Vänern, Västerhavet, Östersjön och Hjälmaren. Prioriteras Vättern allt för ofta ner i dessa sammanhang hämmar det utvecklingen. Stödmöjligheter för utveckling i och kring Vättern är anonyma och projektmedel är spridda på många olika parter. I många fall finns en otillräcklig infrastruktur och annan service för att kunna ta emot och erbjuda en bra upplevelse för både boende och besökare. Dessutom är Vättern relativt otillgänglig för upplevelser med koppling till båt och fiske. Om man själv inte äger båt, utrustning eller rätt kompetens är möjligheten att ta sig ut på sjön idag begränsade.

3.3. Möjligheter

Vättern engagerar och fascinerar många människor vilket medför att många är måna om och vill bidra till att Vättern vårdas. Vättern är unik på många olika sätt och har mycket att erbjuda. Dels genom dricksvatten- och livsmedelsförsörjning, dels inom friluftslivet och besöksnäringen inklusive båtliv och fiske. Tillsammans kan det bidra till positiva hälsoeffekter både för boende och besökare. En stor samverkanspotential finns inom flera områden vilket skulle kunna bidra till landsbygdsutveckling men även till ett mer effektivt och hållbart nyttjande. Det finns till exempel möjlighet till en ökad avsättning för lokalt förädlade produkter och tjänster. Intresset för naturturism och upplevelsebaserad besöksnäring ökar, bland annat i spåren av pandemin. Det medför möjligheter och behov av att arbeta vidare med Vättern som en sammanhållen destination men ställer samtidigt krav på anpassningar av infrastruktur och annan service.

3.4. Hot

Vätterns unika ekosystem är känsligt. Miljögifter, främmande arter och klimatförändringar är faktorer som kan innebära stora effekter på ekosystemet. Otillräcklig och otillgänglig information kan medföra ett ohållbart nyttjande av Vätterns ekosystemtjänster. Risken finns också att Vättern tas för given och att man inte uppskattar eller inser hur unik och

värdefull sjön är. Samtidigt finns bland många en oro för att Vättern idag och i framtiden nyttjas ohållbart, bland annat som skjutmål och via de planer som finns på ytterligare gruvdrift. Det är viktigt att se Vättern som en enhet och ta ett helhetsgrepp i arbetet med sjön. Samverkan försvåras dock av att sjön delas av 8 kommuner, 4 länsstyrelser och 4 regioner och 6 leaderområden.

4.Vision och mål

VISION

Vättern med omnejd präglas av rika möjligheter till upplevelser, fiske och friluftsliv till gagn för näringsidkare, boende och besökare. Utvecklingen i och kring Vättern sker på ett långsiktigt hållbart sätt - i samverkan.

MÅL

2027 ska leaderinsatser i Vättern med omnejd ha bidragit till förbättrad folkhälsa och stärkt möjligheterna till ett rikt friluftsliv.

2027 ska leaderinsatser i Vättern med omnejd ha bidragit till att stärka Vättern som destination och ökat möjligheten till upplevelser, bland annat kopplade till fisk och fiske.

2027 ska utvecklingsarbete kopplat till Vättern ha bidragit till att upprätthålla god beståndstatus och stärka svaga bestånd samt ökat kunskapen om Vätterns ekosystem.

2027 har samverkan runt Vättern utvecklats, både genom offentliga, privata och ideella initiativ.

2027 har samverkan mellan leaderområdena runt Vättern utvecklats och lett till att minst 4 samverkansprojekt har genomförts.

Alla projekt med koppling till Vättern har genomsyrats av hållbarhet i alla led.

5. Insatsområde Vättern

Besöksnäring, friluftsliv, fisk och fiske, samt hamnutveckling är fyra utpekade tematiska områden som definierats som viktiga att arbeta med i Vättern med omnejd inom ramen för leader. Utvecklingsarbete i området ska bedrivas långsiktigt hållbart. Inom besöksnäringen är det viktigt att stötta arbetet med destinationsutveckling, fler besökare under hela året, unika upplevelser, företagsutveckling, infrastruktur och annan service. För arbetet med friluftsliv är samverkan, informationsspridning, inspiration inkl. information om allemansrätten viktigt, samt att hantera utmaningar kopplat till fler besökare i populära naturområden.

Inom fisk och fiske behöver arbete bedrivas för ökad samverkan och informationsspridning. Fiskevård och beståndsovervakning bör i första hand bekostas med andra medel. För företagsutveckling är arbete med resurseffektivitet, kvalitet och mervärde av produkter och tjänster betydelsefullt, samt att stärka samverkan med besöksnäringen och öka tillgängligheten till vätterfisk lokalt. För hamnutvecklingen behöver samverkan mellan hamnarna stärkas för erfarenhetsutbyte och gemensam marknadsföring av gästhamnar. Arbete behöver också bedrivas för att förbättra service till fiske och övrigt båtliv, samt för att utveckla hamnarnas betydelse för besöksnäringen och ta itu med miljöutmaningar.

5.1. Åtgärdsområde Besöksnäring

Vättern med omnejd är ett unikt och vackert område, faktiskt så vackert att CNN för ett par år sedan utsåg det till en av Europas vackraste platser. Vätternområdet präglas av böljande jordbrukslandskap, dramatiska klippor, vackra lövskogar, ravinbranter, attraktiva sandstränder och porlande bäckar.

Vätterbygden har en intressant historia, en unik geologi och många kulturhistoriskt intressanta platser och naturområden som utgör dragplåster till området. Omberg, Tiveden, Gränna och Visingsö, norra Vätterns skärgård, Östra Vätterbranterna, Vadstena, Hjo, Karlsborgs fästning är alla exempel på sådana platser.

Sjön har också ett strategiskt bra läge utmed E4, järnvägen mellan Stockholm och Göteborg på Västra sidan och båttrafiken genom Göta kanal. Vättern är Sveriges näst största sjö, vilket gör att alla känner till den. Vätterns hamnar utgör viktiga noder där land och vatten möts och är attraktiva platser som lockar till besök. Ofta är hamnarna mer välbesökta landvägen som turistmål än via båttrafik. Hamnarnas roll som noder för besöksnäringen kan utvecklas ytterligare genom anpassad kollektivtrafik, restaurang, möjligheter att ta sig ut och över Vättern med båttrafik, cykeluthyrning, turistinformation, m.m. Behoven i hamnarna tas upp noggrannare inom kapitlet om hamnutveckling.

Många av omgivningens natur och friluftsområden tillsammans med Vätterns norra skärgård har i samband med ökad grad av hemester och större intresse för friluftsliv blivit alltmer välbesökt. Hemestertrenden accelererade i och med coronapandemin under 2020. Att fler och fler väljer att semestra på hemmaplan innebär ett större besöksunderlag, vilket i grunden är positivt för de flesta verksamheter och en viktig trend att jobba vidare med. Fler besökare kan också innebära utmaningar, bland annat i form av slitage på populära naturområden, nedskräpning eller parkeringsplatser som inte är dimensionerade för att ta emot större strömmar av besökare. Det ställer högre krav på anpassningar och infrastruktur i och kring besöksmålen. Behoven av hållbar turism blir tydliga.

Trender som också verkar i områdets riktning är det ökande intresset för natur- och upplevelseturism, där upplevelsen som ofta inkluderar att äta lokal genuin mat och att ges möjlighet till delaktighet och lärande. I dessa avseende har Vättern mycket att erbjuda både från land och vatten. Behovet av att arbeta med Vättern som sammanhållen destination för att utveckla och marknadsföra området gemensamt har lyfts i flera olika sammanhang under de senaste åren. Vätternområdet är administrativt uppdelat på fyra regioner, åtta kommuner och fyra länsstyrelser, vilket sannolikt försvårat utvecklingen. Arbetet med att gemensamt anta utmaningen har dock påbörjats.

Det finns många företag runt sjön som arbetar hårt och gör ett fantastiskt jobb för att bidra till besöksnäringen - både restauranger, boendeanläggningar och företag inom upplevelsesektorn, samt inte minst de företag som är underleverantörer till besöksnäringen, till exempel livsmedelsproducenter. Leader behöver tillsammans med i första hand landsbygdsprogrammet, men även havs- och fiskeriprogrammet, stötta samverkan mellan företag och företagsutveckling som bidrar till unika upplevelser och en levande landsbygd.

För besöksnäringen är förlängning av sommarsäsongen viktig. Eller ännu hellre att skapa ökat intresse under fler säsonger så att verksamheten inte blir alltför beroende av några få sommarmånader. Flera friluftsaktiviteter som ökar i popularitet, som exempelvis vandring, cykling och fiske passar bra att utföra utanför sommarsäsongen. Samverkan bl.a. mellan guider och boendeanläggningar kan leda fram till nya koncept utanför den huvudsakliga säsongen.

5.1.1. Åtgärder

DESTINATIONSUTVECKLING

Ett arbete med stor utvecklingspotential där redan existerande nätverk och befintlig samverkan kan nyttjas för att bygga vidare på. Arbetet bör bedrivas långsiktigt och uthålligt och utgå från en gemensam plan med

gemensamma värden och målsättningar, alltid med hållbarhet i fokus. Ett framgångsrikt destinationsarbete skulle bland annat kunna arbeta med teman som t.ex. mat, fiske eller kultur.

FLER SÄSONGER I BESÖKSNÄRINGEN

Vättern i sig används som dragplåstret av många företagare, som av naturliga skäl fokuserar på den varma sommarsäsongen. Arbete för fler besökare under alla säsonger kan både bidra till bättre ekonomi i besöksnäringen och till att jämna ut besöksflödet nu när väldigt många hittar till Vättern sommartid och det på populära platser kan leda till för många besökare.

- Aktiviteter som cykling och vandring kan ytterligare utvecklas för att bidra till besök en större del av året. Kräfftiske kan locka besökare under sensommar och tidig höst, medan trolldfiske kan bidra till besök senhöst och vinter.
- Mobil service såsom mat och fika kan bidra till förbättrat utbud och upplevelse för besökare. Detta kan skapa möjlighet att fånga besökare under fler säsonger och bidra till fler attraktiva platser.
- Lyft fram hur de olika årstiderna är unika, till exempel genom utveckling av en skördevecka.

UNIKA UPPLEVELSER

- Större utbud av aktiviteter vid vatten
- Bättre möjlighet att nå Vättern utan egen båt, genom t.ex. båtuthyrning eller guidade turer
- Båttinjer som trafikerar sjön
- Gemensam inventering och marknadsföring av guider, inkluderar både fiskeupplevelser och andra natur- och kulturguidningar.
- Samverkan med större evenemang, så som Vätternrundan, för att få besökare att stanna längre.
- Den lokala maten. Lyfta fram den lokalt fiskade fisken! Viktigt att man kan äta genuin lokal mat och att matens ursprung lyfts fram i information och vid restaurangbesöket genom kunskap och storytelling.
- Ursprungsmärkning av flera produkter från Vätterbygden pågår just nu och ytterligare kan bli aktuella.

FÖRETAGSUTVECKLING

Inom området finns beroende på åtgärd pengar att söka bl.a. i Landsbygdsprogrammet, Havs- och fiskeriprogrammet och regionala utvecklingsmedel. Ansökningar beslutas dock på regional nivå och det är inte givet att samma prioriteringar görs som inom Leader med LAG-gruppernas lokala kunskap och förankring.

- Satsningar som inte passar in i de åtgärder som finns i EU-programmen eller satsningar som inte prioriterats inom EU-programmen, men som av LAG bedöms vara viktiga.

- Skapa samarbeten mellan företagare, t.ex. genom Speed dates för näringsidkare eller lokala nätverk.
- Företag kan med fördel vara utförare i flera av de andra åtgärderna.

INFRASTRUKTUR

- Hamnarna runt Vättern har stor betydelse för besöksnäringen, men hamnarnas behov lyfts under åtgärden hamnutveckling. Samverkan mellan gästhamnarna så de tillvaratar potentialen och gemensamt kan marknadsföra sig till båtlivet.
- Bryggor för möjlighet att komma ner till vattnet på ett smidigt sätt.
- Ställplatser för husbilar och de anpassningar som behövs så som eluttag, sopsortering, m.m.
- Infrastrukturarbete för hållbart friluftsliv, t.ex. bra skyltning, kartmaterial, vindskydd, eldstäder, vandring/cykel/ridleder, tillgång till dricksvatten, soptunnor, toalett, parkeringsplatser m.m.
- Tillgång till information (bl.a. enklare information om fiskeregler och information om tillgänglighet kopplat till fiske). Digital närvaro, kartinformation. Information om allemansrätt och känsliga naturmiljöer.
- Cykling utmed Göta kanal kombinerat med cykelbåt över Vättern.

ÖVRIGA INSATSER SOM ÄR VIKTIGA MEN SOM STÖDS AV ANDRA AKTÖRER

Bilfri cykeltväg runt Vättern har lyfts under lång tid i olika sammanhang, men är beroende av extern finansiering för genomförandet. Även koppla ihop befintliga vandringsleder runt Vättern för att få en heltäckande led är intressant.

Foto: Anna Österlund.

5.2. Åtgärdsområde Friluftsliv

Vättern med omnejd har med sin unika geologi och miljö otroligt mycket att erbjuda när det kommer till friluftsliv. Då området är stort och har många varierande miljöer så finns det något som passar de flesta året runt. I anslutning till eller omkring Vättern finns det tillgång till en nationalpark, många naturreservat med varierande natur (skogar, skärgårdsmiljö, grottor och unika stränder, m.m), ett kulturreseptat, många vandringsleder och pilgrimsleder, naturum samt många andra friluftsområden i stadsnära miljöer.

Friluftsliv definieras enligt Naturvårdsverket som vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling. Grundläggande för friluftsliv är att det finns natur att vara i samt att naturen är tillgänglig på olika sätt. Där är allemansrätten en grundförutsättning.

Länsstyrelserna, regionerna och kommunerna runt Vättern lyfter fram Vättern som ett mål för friluftsliv med varierande ambition och använder olika kanaler. För den som vill undersöka vad Vättern har att erbjuda inom friluftslivet måste man leta på flera olika ställen. Det finns behov av att samlat marknadsföra alla friluftsaktiviteter och -områden i Vättern med omnejd och generellt utveckla den digitala närvaron. Samverkan över gränserna krävs för att Vättern ska utvecklas till en sammanhållen destination och ökar dessutom möjligheten till efterfrågade övergripande insatser såsom bilfri cykelled eller vandringsled runt Vättern.

Med avseende på friluftsliv har Vättern med omnejd mycket att erbjuda under hela året, såsom tex vandring, cykling, bad, fiske, paddling, dykning och andra utomhusaktiviteter. Det finns behov av att lyfta fram hur de olika årstiderna är unika och vad friluftslivet har att erbjuda för såväl näringsidkare, lokalbefolkning som besökare. Det är viktigt att friluftslivet är tillgängligt och anpassat för alla. Väl utvecklad service och infrastruktur ökar dessutom möjligheter till en positiv upplevelse och till återkommande besök. Under kalla vintrar är tex skridskoåkning en möjlig aktivitet runt stora delar av Vättern som kräver snabbhet och flexibilitet av företag, föreningsliv och kommuner för att nyttjas på bästa sätt. Många vill ha hjälp och lärandet är en viktig aspekt inom besöksnäringen idag. Kurser blir mer och mer efterfrågat och friluftslivet har utvecklats till att pengar spenderas i större utsträckning kopplat både till upplevelser och mat. Man lyxar gärna till det med en kaffepaus på ett mysigt café eller lokalproducerad mat på någon restaurang istället för medhavd kaffe och äggmacka. Pandemin har bidragit till att fler svenskar hemestrar och umgås utomhus. Friluftsområden har då blivit extra intressanta. Det finns också goda möjligheter att nyttja områdets rika förutsättningar för friluftsliv inom besöksnäringen.

Vid ett ökat tryck på friluftsområden och andra naturområden blir hållbarhetsarbete extra viktigt. Behoven av fungerande infrastruktur för att

ta emot alla besökare såsom bra skyltning, soptunnor, toalett, parkeringar m.m. blev under pandemin tydliga på många håll. Det är många som i större utsträckning uppmärksammat möjligheterna att ta sig ut i naturen och därmed många som inte är insatta i allemansrätten samt vilka skyldigheter den innebär. Bra information finns men det finns behov av att sprida och nå ut med informationen på ett pedagogiskt sätt och gärna på flera språk. Att marknadsföra och upplysa om andra kringliggande områden och andra aktiviteter kan också vara ett sätt att förebygga ett ohållbart besöksstryck och samtidigt sprida besökare till flera områden.

5.2.1. Åtgärder

- Samverkan inom friluftsliv där Vättern är i fokus
- Koppla samman friluftslivet med besöksnäringen där naturen nyttjas på ett hållbart sätt
- Inspirera till hållbart friluftsliv genom kurser, guidningar eller andra aktiviteter som inkluderar pedagogiska inslag om allemansrätten samt Vättern och dess ekosystem
- Sprida pedagogisk information om allemansrätten och hållbart friluftsliv
- Marknadsföring av Vättern som friluftsområde året om
- Samla information om friluftsliv i och runt Vättern på ett ställe.
- Utveckla den digitala närvaron och anpassa informationsflödet till mottagarna.
- Infrastrukturarbete för hållbart friluftsliv, t.ex. bra skyltning, kartmaterial, vindskydd, eldstäder, vandring/cykel/ridleder, tillgång till dricksvatten, soptunnor, toalett, parkeringsplatser m.m.
- Arbete med förbättrad tillgänglighet för alla.

ÖVRIGA INSATSER SOM ÄR VIKTIGA MEN SOM STÖDS AV ANDRA AKTÖRER

- Informationsinsatser om allemansrätten och hållbart friluftsliv.
- Öka tillgängligheten till friluftsområden för icke bilburna.

Foto: Adam Johansson.

5.3. Åtgärdsområde Fisk och fiske

Vättern är en unik sjö i många avseenden. Ett är att den med sitt geografiska läge och med en blandning av nordliga och sydliga arter erbjuder ett unikt, intressant och eftertraktat fiske. Förutom att Vättern bidrar med fisk och kräftor som livsmedel (främst via yrkesfisket) så bidrar fritidsfiske och fisketurism med stora rekreativa, sociala och hälsofrämjande värden. Fisketurism har potential att skapa arbetstillfällen och landsbygdsutveckling i Sverige.

Åtgärdsarbetet för fisk i Vätterns tillflöden ligger i framkant och är fortsatt prioriterat för att förbättra förutsättningarna för arter som öring och harr. Det finns idag ett stort engagemang när det kommer till fiskerelaterade frågeställningar i Vättern och ett omfattande föreningsliv. En god samverkan med ett brett kontaktnät inom ramen för miljö- och fiskefrågor finns upparbetad. Dock finns det fortfarande ett utvecklingsbehov inom befintliga nätverk samt att bibehålla den kontinuitet som krävs. För en långsiktig, hållbar förvaltning och nyttjande av Vätterns fiskresurser är samverkan, kunskapsinhämtning och informationsspridning viktiga. Samverkan bedrivs idag via Samförvaltning Fiske Vättern som är en plattform för dialog mellan förvaltare och nyttjare och som fyller en viktig funktion för ekosystembaserad fiskförvaltning i Vättern. Information för en ökad förståelse för ekosystemet och regelverket bidrar till en ökad regelefterlevnad. Kontinuitet och långsiktighet är grundläggande för samverkans- och informationsinsatser.

Fisk och fiske i Vättern har mycket att erbjuda, men det finns också stor potential till utveckling. Prioriterade områden är bland annat arbete med ökad kvalitet, ökat mervärde och ökad tillgänglighet till Vätternfisk och fiskeupplevelser. Arbetet kan bidra till att Vättern utvecklas till en sammanhållen destination där fisk och fiske är en viktig del.

Fisket lockar besökare till Vättern året runt med attraktivt fiske efter bl.a. röding, öring och lax vintertid. Fiske erbjuder därmed en möjlighet till säsongsförlängare för företag inom besöksnäringen. Fisket på Vättern är dock relativt svårtillgängligt för den som själv inte äger båt och utrustning. Dessutom behövs båtvana och kunskap om sjöväder, regelverket för fiske och själva fisket i sjön. Idag finns det ett fåtal fiskeguider som är aktiva i sjön men potential finns för att öka möjligheter att ta sig ut och fiska. Det kan t.ex. vara möjlighet att hyra båt eller framtagande av paketslösningar för boende och fiskeguidning. Inte minst kan det vara viktigt för kundgrupper utan egen fiskebakgrund. Upplevelsen kan med fördel inkludera moment där du får lära dig om Vättern, fisket och vad du kan göra med fångsten.

Ökat samarbete mellan yrkesfiskare och näringsidkare inom besöksnäringen kan stärka upplevelsen av besöket vid Vättern. Samverkan kan exempelvis utvecklas mellan yrkesfiskare, boende och restaurang för möjligheten att äta vätternfisk och ta del av hur yrkesfisket fungerar. I

förlängningen kan det skapa ytterligare positiva effekter, t.ex. genom att öka intresset för idag underutnyttjade arter eller metoder.

5.3.1. Åtgärder

INFORMATION & SAMVERKAN

- Öka kunskapen om Vätterns ekosystem och fiskevård som kan användas i fiskförvaltningen.
- Identifiera det socioekonomiska värdet av fisk och fiske
- Förbättra och sprida information om Vätterns fisk och fiske, samt fiskerelaterad näring
- Öka samarbete och samverkan inom fisk och fiskrelaterade frågor

NÄRINGSUTVECKLING

- Öka hållbarhet och resurseffektivitet inom fiskerelaterad näring
- Utveckla samt öka kvalitét och mervärde av produkter och tjänster
- Samverkan mellan besöksnäring och fiske
- Från vatten till bord - öka lokal tillgänglighet till produkter och tjänster från fisk- och fiskerelaterade näringar

ÖVRIGA INSATSER SOM ÄR VIKTIGA MEN KAN STÖDJAS AV ANDRA AKTÖRER

Nedanstående åtgärder kan helt eller delvis bekostas av andra medel, tex Europeiska havs- fiskeri- och vattenbruksfonden (EHFVF). Diskussion rörande alternativa finansieringsmöjligheter bör tas med projektägarna.

Även vissa av ovan beskrivna åtgärder kan finansieras av EHFVF.

- Ekosystembaserad förvaltning av fisk och fiske i Vättern
- Återställning av reproduktionsområden, uppväxtområden och vandringsmöjligheter för vattenlevande organismer i Vättern
- Minskning av oönskade fångster i fisket
- Öka kunskaperna om miljögifter i fisk och föroreningskällor
- Förhindra spridning och etablering av nya främmande arter och sjukdomar
- Vattenbruksrelaterade insatser

Foto: Malin Setzer.

5.4. Åtgärdsområde Hamnutveckling

Vätterns hamnar står för möjligheten att ta sig ut på sjön, men många av dem är också intressanta och attraktiva platser för besökare landvägen. Det är i hamnarna som sjö och land möts.

Service och faciliteter för fritidsfiske, yrkesfiske, vattenburet friluftsliv och övrigt båtliv, liksom för besökare i hamnområdet behöver fungera och utvecklas. Det kan vara enkla saker som bra rampningsmöjligheter för båtar, parkeringsplats för bil och trailer och tillfälliga angränsningsbryggor. Även hamnarnas arbete med miljö och hållbarhet kan behöva stötts framgent. Erfarenhetsutbyte mellan Vätterns hamnar kan främja utveckling av service och faciliteter på ett kostnadseffektivt sätt.

Hamnarna fungerar ofta som viktiga knutpunkter för besöksnäringen och är attraktiva platser som lockar många. För att tillbringa mer tid i hamnområdet är det viktigt att det finns saker att göra, gärna för hela familjen. Titta på båtar, ta en glass, köpa lokalfångad fisk, dricka kaffe eller äta en bit mat, hyra kajak m.m. I och med att hamnarna är spännande besöksmål så är många av dem lämpliga för att locka till att upptäcka mer av närområdet exempelvis genom att lokalisera s.k. infopoints dit. Intervjustudier med besökare i en halländsk och en skånsk hamn konstaterade att båtliv och yrkesfiske var viktiga dragplåster för många besökare, medan det fanns andra besökare som attraherades av helt andra saker.

Hamnarna karaktäriseras av olika ägarförhållanden, där en del är privat ägda, andra drivs i föreningars regi och vissa ägs och drivs av kommunen. Det förekommer också samverkansformer där ansvaret delas på flera olika parter, något som ofta kan vara gynnsamt för utvecklingen. Renovering och underhållsarbete i hamnarna är ofta kostsamt, men bör

inte genomföras i projektform, utan ingå som en ordinarie del av förvaltningen av hamnområdet.

Många av hamnarna har gästhamnsplatser där båtar utan fast hamnplats kan lägga till. Samverkan mellan gästhamnarna kan utvecklas, bland annat genom gemensam marknadsföring. Det finns också potential att ta tillvara besöksströmmarna sjövägen genom att samverka tillsammans med Göta kanal och gästhamnar i Vänern. För att turister som når Vättern via Göta kanal ska tillbringa mer tid i Vättern är det viktigt att utveckla möjligheten för tankning i södra delen av Vättern och att det finns tillräckligt med gästplatser i hamnarna.

5.4.1. Åtgärder

SAMVERKAN

- Samverkan mellan gästhamnarna
- Samverkan inom hamnen, mellan exempelvis båt- och fiskeklubbar, företag och kommun, samt med det lokala destinationsbolaget
- Samverkan med Göta kanal och Vänern, bl.a. om gemensam marknadsföring
- Projekt för att tillgodose behovet av sjöräddningskapacitet och information om sjösäkerhet

SERVICE TILL FISKE OCH ÖVRIGT BÅTLIV

- Mindre anöringsbryggor för utflyktsstopp
- Tillgänglighetsanpassning
- Sjomackar, är i dagsläget en begränsande faktor för nyttjandet av Vättern för besökare via Göta kanal.
- Fler hamnplatser, gästhamnsplatser och bra anöringsbryggor vid båtramp.
- Webbkamera, väderstation och vinddata för att kunna följa sjöväder och isläge i hamnen
- Ankring vid boj utanför gästhamnar och ta mindre båt in till hamnen är en möjlighet för båtar med större djupgående.
- Servicehus med toalett och dusch.
- För fisket är följande viktigt för att tillgängligheten ska vara så bra som möjligt:
 - Ramp och bra parkeringsplats för bil och trailer
 - Strömbildare som håller isfritt vintertid
 - Möjlighet att rensa fisk genom tillgång till rinnande vatten och rensbord

HAMNARNAS ROLL FÖR BESÖKSNÄRINGEN

- Ställplatser för husbilar och besöksparkering

- Projekt som gör dem till intressanta besöksmål året runt för hela familjen – en mångfald av upplevelser i hamnen och närområdet.
- Angöringsplatser på utflyktsmål dit man kan resa med båt från hamnarna
- Flytbryggor som fungerar som iläggingsplatser för kajaker, kanoter och SUP
- Möjlighet att köpa eller äta vätterfisk i hamnarna

MILJÖARBETE

Miljöarbetet är viktigt, men bör först och främst bekostas av andra medel. Leader kan bidra genom att delfinansiera laddinfrastruktur och tankning av miljövänliga drivmedel tillsammans med andra offentliga medel.

- Utveckla tankstationer för HVO och alkylatbensin för båtar
- Laddstolpar för bil och båt
- Spolplattor för båtar
- Sopsorteringsmöjlighet och latrintömning

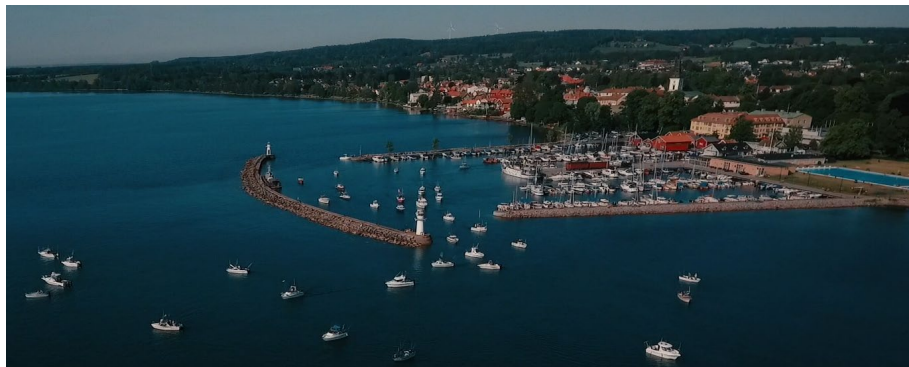

Foto: Per Olsson.